

Кисельова О. М.,

кандидат економічних наук

МОДЕЛЬ ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОЇ ГАЛУЗІ

Моделі оподаткування страхової діяльності в країнах Західної Європи зорієнтовані на зниження податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності. Західний світ піддав критиці теорію збільшення споживання як фактора моделі розвитку економіки. Відомі економісти сучасності, такі, як Т. Александер, А. Лафер віддають перевагу в концептуальному плані не попиту (споживанню), а пропозиції. Їх основна ідея полягає в тому, що більше ресурсів слід залишати у виробника і стримано ставитися до споживчого попиту населення. А. Лафер визначив граничну ефективну ставку оподаткування на доходи – 30–33 %, після підвищення якої різко скорочується ефективність податкової системи, проявом чого можуть бути втрати бюджетів внаслідок ухилень від оподаткування.

У підручнику “Міжнародне оподаткування” за редакцією Ю. Г. Козака, В. М. Сліпа¹ наводяться дані про втрати бюджетів від застосування неякісних податкових систем, і, як наслідок, ухилення від оподаткування, які складають у Фінляндії 3 % від загальної суми податкових надходжень, у США, відповідно, – 10 %, Канаді – 10, Франції – 25 %. В Англії бюджетних коштів втрачається близько 3–3,5 млрд фунтів стерлінгів. Подібні проблеми існують і в Україні, що ставить на порядок денний питання про необхідність удосконалення існуючої моделі оподаткування, зокрема, на ринку страхових послуг, якій на сьогодні стрімко зростає.

З огляду на викладене, метою даного дослідження є аналіз моделей оподаткування страхової галузі, що використовуються провідними країнами світу, та розробка на цій основі, з урахуванням ситуації, що склалася в Україні, рекомендацій щодо удосконалення моделі оподаткування на ринку страхових послуг.

У навчальному посібнику “Теорія і практика страхування”² відмічається, що в країнах Західної Європи, як правило, ставки податку на прибуток не відрізняються від ставок оподаткування іншої діяльності. Зокрема, ставки оподаткування для страховиків в Австрії становили 34 %, Бельгії – 40,17, Данії – 34, Фінляндії – 28, Франції – 33 або 41,6 %, якщо річний оборот перевищував 5 млн франків, Греції – 35 %, Ірландії – 36, Італії – 52,2, Голландії – 35, Португалії – 39,6. Великобританії – 31 %. Зазначимо, що моделі оподаткування страхових компаній у порівнянні з іншими платниками податків мають певні особливості.

Загальним правилом для країн Євросоюзу є те, що страхова премія страхувальників повністю включається до витрат. Разом з тим в країнах Євросоюзу страховий ринок знаходиться в стабільній фазі розвитку, тому податкові регулятори страхового західного ринку неможливо “механічно” перекладати на страховий ринок України, який тільки розвивається.

¹ Міжнародне оподаткування: Навч. посіб. – К.: Фенікс, 2000. – С. 170.

² Теорія и практика страхования: Учеб. пособ. – М.: Анкил. – 2003. – С. 3,351.

Характерною рисою в оподаткуванні страховиків країн Євросоюзу є застосування, крім податку на прибуток, додаткового податку на страхові премії. Виходячи з того, що в страхуванні не створюється додана вартість, податок на додану вартість з операцій страхування не стягується³. Проте в багатьох країнах страхові внески є об'єктом оподаткування спеціального податку – податку на страхові премії, який за економічною сутністю є дуже близьким до податку на додану вартість та запроваджується з метою урівноваження податкового тиску на платників податків.

В табл. 1 наводяться дані щодо застосування податку на страхові премії в окремих країнах.

Таблиця 1

Моделі оподаткування страхової діяльності

Країна	Ставки податку на страхові внески (крім страхування життя)	Ставки податку на страхові внески по страхуванню життя
Австрія	1 % – страхування здоров'я; 11 % – страхування майна; 4 % – страхування від нещасних випадків	2,5 % – страхування ануїтетів; 11 % – страхування життя, якщо термін не менше 10-ти років
Бельгія	9,25 % (крім морського страхування та обов'язкового страхування відповідальності автотранспорту); 1,4 %, (крім перестраховування)	4,4% (крім договорів індивідуального страхування)
Данія	12 %, або 0,25 датських крон з кожних 5 тис. страхових сум (крім взаємного страхування по обов'язковому страхуванню від нещасних випадків на виробництві, морському та авіаційному страхуванню, за всіма договорами зі страховою сумою менше 10 датських крон за договорами колективного страхування життя)	1,5 датських крон з кожних 5 тис. страхових сум.
Фінляндія	22 % (крім індивідуального страхування, страхування кредитів, перестраховування, міжнародного морського страхування)	—

³ Теорія и практика страхования: Учеб. пособ. – М.: Анкил. – 2003. – С. 534.

Продовження табл. 1

Країна	Ставки податку на страхові внески (крім страхування життя)	Ставки податку на страхові внески по страхуванню життя
Франція	від 7 до 30 % (крім морського страхування та страхування вантажів, перестраховання)	—
Німеччина	15 або 10 %	
Італія	12,5 – 22,25 % (крім перестраховання)	2,5 %
Іспанія	4 % (крім пенсійного страхування, довгострокового страхування життя, перестраховання, міжнародного морського страхування)	—
Англія	4 % (крім перестраховання, авіастрахування, страхування залізничного транспорту, міжнародного морського страхування, страхування кредитів)	—

Джерело: Теория и практика страхования: Учеб. пособ. – М.: Анкил. – 2003. – С. 704.

З наведеної таблиці видно, що ставки на страхові премії встановлено диференційовано, залежно від виду страхової діяльності. В окремих випадках принцип диференціації має соціальний та стимулюючий характер. Наприклад, у Великобританії на ті сектори страхування, де країна займає монопольне становище (авіа, морське страхування) податок на страхові премії не встановлено.

У багатьох країнах немає даного податку на страхові внески по страхуванню життя, що пов'язано з соціальною функцією цього виду страхування. Отже, можна зробити висновок, що розмір податкових ставок та їх диференціація визначаються внутрішніми факторами кожної країни.

Окрім зазначеного, до особливостей оподаткування слід віднести існуючі механізми обкладання податками для окремих видів доходів страховика. Розглянемо на прикладах особливості оподаткування страхової діяльності в окремих країнах⁴.

У **Великобританії** до страховиків застосовується особливий режим оподаткування залежно від виду їх діяльності. Наприклад, компанії, які не займаються страхуванням життя, оподатковуються за звичайною ставкою податку на прибуток. Разом з тим доходи, отримані страховиком від інвес-

⁴ Теория и практика страхования. Учебное пособие. – М.: Анкил. – 2003. – С. 553,557.

тиційної діяльності, розглядаються як доходи від комерційної діяльності, що оподатковуються в порядку, передбаченому для оподаткування таких доходів, окремо від страхової діяльності.

Деякі види страхування, такі, як пенсійне страхування і страхування життя за кордоном, розглядаються як окремі види діяльності, за якими база оподаткування розраховується окремо. При цьому витрати за одним видом страхової діяльності не можуть бути компенсовані прибутками від інших видів діяльності.

Від суми валових страхових премій у Великобританії відраховується також податок за ставкою 4 %, крім договорів перестраховання, автострахування інвалідів, страхування життя (за винятком довгострокових договорів медичного страхування), страхування комерційних судів, рятувальних шлюпок, комерційних повітряних суден, ризиків, що знаходяться поза межами Великобританії, іноземного або міжнародного рухомого залізничного транспорту, тунелю під Ла-Маншем, іноземних або міжнародних товароперевезень, кредитів. Встановлено окремі пільги щодо страхування вкладів, довгострокового страхування життя.

У **Німеччині** страховики сплачують податок на прибуток так само, як і інші підприємства. Разом з тим існують особливості щодо оподаткування страхових резервів, страхових виплат і дивідендів. Крім того, стягується податок на страхові премії.

У **Франції** також страховики сплачують податок на прибуток за загальною ставкою 33%. Окремо стягується податок на доходи, отримані від інвестиційної діяльності.

Особливістю оподаткування операцій страхування західних країн є застосування диференційованих ставок податку на страхові премії, що визначаються з урахуванням природи застрахованих ризиків.

Аналіз страхової діяльності та норм чинного податкового законодавства в частині оподаткування страхової діяльності в Україні виявив недосконалість чинних податкових механізмів та відсутність науково обґрунтованої концепції реформування моделі оподаткування страхової діяльності.

Оподаткування страхової діяльності в умовах використання “пуловського” методу, або методу першої події визначення валових доходів та витрат, виявилось відірваним від формування реальних прибутків у страховій галузі (у страховиків) та неузгодженим з чинним порядком адміністрування податкових платежів.

Модель оподаткування прибутків (доходів) страховиків в Україні не охоплювала оподаткуванням значну частину доходів страховиків, зокрема ту, що пов’язана з розміщенням їх технічних резервів. У питаннях розміщення коштів технічних резервів та оподаткування інвестиційного прибутку, отриманого від розміщення коштів технічних резервів страховика, не враховувалася специфіка страхової діяльності в частині конвертації коштів технічних (математичних) резервів страховиків.

Внаслідок недосконалих механізмів оподаткування страховики, порівняно з іншими учасниками ринку фінансових послуг, опинилися в пільгових умовах оподаткування, що негативно вплинуло на конкурентне сере-

довище на ринку фінансових послуг, внаслідок чого перерозподіл значних обсягів коштів перемістився у страхову галузь. Ця галузь почала стрімко нарощувати темпи залучення страхових премій без адекватного приросту надходжень до бюджету.

Питома вага страхових премій в обсягах ВВП протягом 1996–2005 рр. швидко зростала (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів валових страхових премій у складі ВВП

Рік	Відношення валових страхових премій до ВВП	Темп приросту, %
1996	0,4	—
1997	0,4	100,0
1998	0,8	200,0
1999	0,9	112,5
2000	1,3	144,4
2001	1,5	115,4
2002	2,0	133,3
2003	3,4	170,0
2004	5,6	164,7
9 міс. 2005	3,4	—

Джерело: Держфінпослуг та Ліга страхових організацій ([http://www.uainsur.com.ua/insurance/market analysis](http://www.uainsur.com.ua/insurance/market%20analysis)).

Паралельно на рівні страхувальників стали пропорційно збільшуватись обсяги валових витрат на страхування. Від суми цих витрат як страхових внесків бюджет недоотримувал значні суми у вигляді податку на прибуток, розрахованого за ставками спочатку 30, а потім 25 %. У той же час страховики оподатковували вхідні страхові внески за ставкою лише 3 %, або на 27 – 22 пункти менше, внаслідок чого формувався пільговий режим оподаткування страхової галузі.

На рівні фізичних осіб недоліки моделі оподаткування страхової галузі проявлялися через механізми тінізації заробітної плати. Зазначене свідчило про необхідність системного реформування моделі оподаткування страхової галузі на основі науково обґрунтованої концепції.

У концептуальному плані в страховій галузі вбачається доцільним переорієнтувати весь механізм справляння податку на прибуток на методичні підходи, які використовуються в бухгалтерському обліку для визначення фінансового результату. Такий підхід передбачає повну зміну діючих норм та створення по суті нового закону.

Для побудови моделі оподаткування страхової діяльності слід запровадити загальні підходи до визначення оподаткованого прибутку страховиків, такі ж самі, які мають використовуватися в інших галузях економіки. Тобто оподаткування прибутку страховика повинно ґрунтуватися на тому, що страховики є такими ж платниками податку на прибуток як і платники

інших галузей, за винятком певних особливостей у формуванні прибутку від здійснення окремих видів діяльності, зокрема інвестиційної діяльності, що пов'язана з розміщенням коштів технічних (математичних) резервів.

Застосування концепції рівного підходу до страховиків у питаннях оподаткування поруч з іншими платниками податків можливе лише в тому випадку, якщо за базу оподаткування страховиків братимуться реальні прибутки, тобто всі без винятку статті доходів та витрат.

Такий підхід до побудови моделі оподаткування страховиків можна реалізувати із запровадженням методу співставності доходів та витрат, що використовується в бухгалтерському обліку.

Поряд із зазначеним специфіка страхової галузі, що проявляється в механізмах розміщення коштів страхових резервів та порядку їх формування, вимагає здійснювати на рівні страховика окремий податковий облік прибутків, що отримуються від страхової діяльності та від розміщення коштів технічних резервів, зокрема окремий облік прибутків під час конвертації активів страхових резервів.

Запропонований підхід полягає в тому, щоб визначати фінансовий результат від конвертації активів технічних резервів у момент отримання доходів або в момент приросту (убутку) технічних резервів. Доцільно позитивний приріст активів оподатковувати за загальною ставкою оподаткування.

Таким чином, у зв'язку з переходом на оподаткування прибутку страховиків постає питання чіткого розподілу і окремого оподаткування прибутку, отриманого від розміщення технічних резервів та прибутку від здійснення інших операцій страховика.

Відокремлений облік інвестиційних прибутків, одержаних від розміщення коштів технічних резервів, та порядок їх оподаткування пропонується розглядати виходячи з концепції конвертації коштів технічних резервів. Застосування такого підходу вимагає перегляду статей витрат страховика, які здійснюються ним для отримання інвестиційного прибутку.

Як варіант витрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, можна розглядати обсяги технічних резервів, а як доходи — суму виручки, що отримується в момент продажу активів технічних резервів, або зміну вартості активів у момент їх чергової конверсії.

Оподаткування інвестиційних прибутків, одержаних від розміщення технічних резервів, слід здійснювати з використанням концептуального підходу, який передбачає, що інвестиційний прибуток належить страховику на правах власності. Крім вказаного, інвестиційний прибуток, у будь-якій формі (дивіденди, проценти, тощо) необхідно оподатковувати в єдиній методології за загальною ставкою оподаткування, незалежно від того, чи передбачені податкові знижки для отримання таких доходів, чи ні.

Стосовно формування коштів математичних резервів та отримання інвестиційного прибутку від їх розміщення пропонується також впровадити відокремлений податковий облік, і в оподаткуванні інвестиційних прибутків використовувати підходи, подібні тим, що передбачені для технічних резервів.

Як відомо, основний принцип побудови моделі оподаткування визнаний в усіх країнах з ринковою економікою – це справедливий підхід у питаннях оподаткування до всіх платників податків, незалежно від їх галузевої чи професійної належності, що проявляється у встановленні рівномірного (однакового) податкового тягаря на всіх платників податків. Разом з тим у страховій сфері не справляється податок на додану вартість від операцій страхування. З метою урівноваження податкового тиску та створення бездискримінаційних умов оподаткування пропонується запровадити в страховій галузі податок на валові премії страховиків.

Враховуючи рівень тінізації економіки від операцій перестраховування, доцільно на першому етапі встановити податок саме на валові премії, а не на чисті премії страховиків, як це має місце в даний час.

З огляду на структуру страхового ринку та наявність на ньому класичного і некласичного секторів страхування, слід запровадити диференційовані ставки на валові премії страховиків. Диференціація зазначених ставок на валові премії повинна здійснюватися на основі рівня страхових виплат, у зв'язку з чим виникає необхідність впровадження в модель оподаткування страхової галузі нового показника – ефективності страхової діяльності, визначеного на основі рівня страхових виплат. Цей показник пропонується визначати як співвідношення обсягів страхових виплат (страхового відшкодування) до обсягів сформованих технічних резервів. Дане співвідношення обрано не випадково і обумовлено тим, що у разі завищення обсягів страхових резервів, які в новій моделі оподаткування страхової галузі пропонується враховувати у складі валових витрат (їх приріст на кожну звітну дату), під час визначення коригуючого коефіцієнта пропорційно буде знижуватися рівень страхових виплат, що в свою чергу призведе до збільшення ставки на валові страхові премії. Таким чином, у страховиків будуть усунені стимули до необґрунтованого завищення обсягів технічних резервів. Встановлення такої залежності надасть можливість справедливо визначати об'єкт оподаткування у страховиків.

На відміну від складного та обтяжливого механізму оподаткування коштів, які передаються в перестраховування до нерезидентів із застосуванням рейтингів фінансової спроможності перестраховиків-нерезидентів, доцільним є перехід на спрощений механізм оподаткування цих операцій із застосуванням коригуючих коефіцієнтів, залежно від рівня страхових виплат, отриманих від перестраховиків нерезидентів. В опрацюванні цього механізму виходили з того, що операції страхування і перестраховування практично нічим не відрізняються, тому оцінка рівня страхових виплат за такими операціями повинна здійснюватися на підставі однакових критеріїв.

Отже, пропонується під час побудови моделі оподаткування доходів страховика виходити з таких концептуальних положень:

- страховики такі ж самі платники податків як і будь-які інші;
- існують певні особливості в отриманні страховиками прибутків від розміщення технічних (математичних) резервів;
- кошти технічних резервів конвертуються;

- технічні резерви страховика – це кошти (активи), які поступово переходять у власність страховика;
- математичні резерви не належать страховику, а лише частина інвестиційного прибутку.

На рівні страхувальника – юридичної особи вплив страхової діяльності відбувається в основному через валові витрати.

Під час формування валових витрат від страхової діяльності страхувальником повинна дотримуватись основна концептуальна лінія – це зв'язок таких витрат з його господарською діяльністю. Тому на першому етапі реформування системи оподаткування страхової діяльності пропонується переглянути перелік обов'язкових видів страхування в бік скорочення і прописати цей перелік в законі з питань оподаткування. В міру розвитку ринкової економіки можна буде відійти від обмеження вказаних витрат, по аналогії з західними країнами, але необхідною умовою для цього є досягнення високого ступеня конкуренції на ринку, яка запобігає необґрунтованим витратам платників податків.

Враховуючи соціальну значимість окремих видів страхування, можна зберегти податкові знижки за договорами довгострокового страхування життя залежно від тривалості користування страховиком коштами страхувальника.

Разом з тим слід дотримуватися застосування помірних ставок оподаткування і не допускати надмірного підвищення податкового тиску на платників податків, який провокує ухилення від їх сплати.

У контексті викладеного ставка податку на прибуток страховиків залежатиме від рівня загальної ставки та становитиме в перспективі 20 %, як це прогнозується проектом Концепції реформування системи оподаткування, що розробляється в урядових структурах.